

ІЗДЕНІС

гуманитарлық ғылымдар
сериясы

ПОИСК

серия гуманитарных
наук

№ 2(1) / 2012

Халықаралық ғылыми-педагогикалық журнал-
«Қазақстан жоғары мектебі» журналының
ғылыми қосымшасы

Научный журнал -приложение Международного
научно-педагогического журнала
«Высшая школа Казахстана»

1995 жылғы қаңтардан бастап шығады

Издается с января 1995 года

МАЗМУНЫ – СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИКА

АБДРАХМАНОВА Г.Т. Формирование финансовой стратегии страховой компании с использованием прогнозирования	5
АКПАНОВ А.К. Толем жүйесін қадағалауды жетілдіру жолдары	10
КУШЕРБАЕВА А.Е., ЖОЛДАСОВА Г.И., КУРМАНТАЕВА А.Ж. Подходы к классификации проектов	14
А.К.ШАРИПОВ, А.Н.ТАПЕНБАЕВА Халықаралық қаржылық есен стандартына сәйкес негізгі құралдарды амортизациялық құл бойынша бағалау ерекшеліктері	18
ШАРИПОВ А.К., АСАНОВА Ж.А. Совершенствование механизма функционирования сельскохозяйственных производственных кооперативов (на примере алматинской области)	22
БАСТАУБАЕВ А.К. Инновацияның негізгі мәселелері мен даму жолдары	27
МЫРЗАЛИЕВА Г.А. Қазақстан өнеркәсібінде инвестициялық ахуал	32
ТУЛЕМЕТОВА А.С. Мировой опыт использования индикаторов по определению конкурентоспособности	37
КИМ А.Э., ЯНОВСКАЯ О.А. Talent management: how to retain and motivate talent employees	42
Ж. ТАЖИГУЛОВА, Повышение качества и конкурентоспособности аграрной продукции	45
ЖАНБЫРБАЕВА А.Н. О перспективных направлениях структурной политики экономики алматинской области	50

ИСТОРИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ. СОЦИОЛОГИЯ

НУРУ МАМЕДОВ Руководство АзЦИКом восстановления и развития промышленности в Азербайджане	55
Л. Т. ДЖУМАЛИЕВА Сыр өңіріндегі білім сатасының даму тарихы және белестері	58
БУЯНОВА Л.Л. Источниковая база изучения революций 1917 года в Западной Сибири	62
ОМАРОВА А.Т., ДУЙСЕНОВА С.М. Миграциялық процестегі әлеуметтік желінің ролі	68
ОМАРОВА Ә.Т., СУЛТАНОВА А.М. Визуалды әлеуметтанудың қазіргі әлеуметтанудағы орны	72

арасындағы байланысқа назар аударады. Микроәлеуметтік деңгейде бұл байланыстар жеке индивидтерге, отбасылар мен үй шаруашылығына миграция орны, көшу кезінде көмек алу мүмкіндігі туралы әлеуметтік сипаттамадағы анық хаттар желісі арқылы әсер етеді. Осылайша, миграция әлеуметтік өнім ретінде қабылданады.

Миграция негізінде жатқан әлеуметтік желілердің маңызды компоненті отбасы болып табылады. Тұрмыстық бірлік ретінде отбасында, оның миграцияға және миграция моделінің өзіне ыңғайлы болып келетін өзіне тән құрылымдық белгілері бар. Миграцияға ыңғайлылығы және оның мотивациясы отбасының материалдық ресурстарының деңгейіне, оның жасы мен жынысына, сонымен қатар отбасылық өмір циклына тәуелді. Отбасы- оның жана мүшелерінің әлеуметтену бірлігі. Осы процесс барысында мәдени құндылықтар мен нормаларды тарату болады, соның ішінде кім және не үшін миграцияға ұшырайтындығы анықталды: отбасы миграция ұғымына қатысты нормаларды таратады және отбасының міндеті осы салада. Отбасы миграциялық бірлікті сипаттайды, яғни, миграцияға барлық отбасы немесе оның жеке мүшелері ұшырауы мүмкін, алайда, барлық отбасы олардан миграциялық көмек күтеді.

Осыған сәйкес, әлеуметтік желілердің пайда болуымен еңбек миграциясында миграцияға отбасылық жағдайдың, керісінше, отбасылық миграцияның - еңбекке өтуінің күшті тенденциясы бар. Әрине, бұл заңдылық әмбебапты емес. Мигранттардың шығуы мен кіруінің орнында экономикалық және әлеуметтік факторлар миграциялық байланыс желілерінің белсенділігіне әсер етеді, соның ішінде бұл жерде мигранттардың отбасы мүшелері мен жақын таныстарының елге келуінің құқығы мен ережесін анықтайтын мемлекет қабылдайтын иммиграциялық саясат үлкен әсер етеді.

Миграциялы елімізде отбасылық-достық желісінің болуы миграцияда шешім қабылдау процесін ғана емес, сонымен бірге жаңа тұрғылықты орынға бейімделу процесін де жеңілдетеді. Байланыс желісі мигранттарға бастапқыда мүмкін болатын жұмыстың, үйдің, денсаулыққа қаржының жоқтығымен байланысты қиындықтарды жеңуге көмектеседі. Байланыстың қайнар көзі, құрамы мен саны миграциялы елге мигранттардың келу уақытымен байланысты: келу көп болған сайын желілік байланыстар түрленеді және қиындайды. Ол институционалды байланыс формасына әлеуметтік құрылымның әртүрлі элементтерімен жиі ауысып отырады: отбасылық-жолдастық немесе көршілік негізде пайда болған әлеуметтік қарым-қатынас, осы саладан шыққанда нақты жұмыс орындары мен мамандықтары бойынша мигранттарда «колонизация» болып, кәсіби салаға таратылады.

Осында аталған әлеуметтік миграциялық желілер халықаралық еңбек миграциясының саласындағы жағдайды көрсетеді. Алайда, оның ережелері миграцияның басқа түрлерінде де қолданыс табады. Әсіресе, ол көптеген жағдайларда халық бірлігі ретінде көрсететін оралмандылыққа тән.

Солайша, миграцияны зерттеу барысында екі негізгі тәсіл бар: экономикалық және әлеуметтанулық. Қазіргі уақытта миграцияны әлеуметтанулық көзқараста қарастырылған дұрыс: әлеуметтік желілер теориясы, әлеуметтік капитал теориясы аясында. Репатриация себептерін анықтауда, миграцияның екі түріне қарағанда этникалық категорияны есепке алу тиімді болып табылады. Этникалық ұқсастық репатриация себептері ретінде болуы мүмкін. Сонымен қатар, репатриация үшін экономикалық және әлеуметтік негіздер сәйкес және шиеленісті болуы мүмкін.

Қазақстандықтар мен оралмандар арасындағы айырмашылық үлкен деп айтуға болады. Қазіргі таңда көптеген көшіп келушілер бірдей бастамның өзінде әртүрлі

себептерге байланысты өз балаларының болашағын қамтамасыз ете алмауы мүмкін. Оның дәстүрлік жан-жақтылығы еліміздің халық санының өсуіне үміт беретін медальдың екінші жағын алып жүреді. Ата-аналарға балаларына жақсы білім беру немесе қандайда бір маман ету өте қиын. Олардың отбасылық қаржысы осы процестерді өз бетімен ұйымдастыруға жетпейді, ал орыс тілін білмегендігі осы мақсаттарға жетуге айтарлықтай кедергісін тигізеді.

Бүгінгі таңда аталмыш жағдайдан шығудың ең дұрыс жолы күнделікті мәселелерді шешудегі Қазақстан жағдайына оралмандардың бейімделуі бойынша тәжірибелі және ұзақ мерзімді мемлекеттік бағдарламаны қабылдау қажеттігі болып табылады.

Егер уақыт өтіп кететін болса, онда салыстырмалы түрде аз уақыттан кейін мемлекет қосымша өмірге бейімділігі аз адамдар қатарын толықтырады. Олар өте төменгі, ауыр, біліктілігі аз, жалақысы төмен жұмыспен айналысуына мәжбүр болады. Ол ломпенизацияға, яғни, өмір сүру ұзақтығының азаюына, қылмыс пен аурудың көбеюіне әкеледі.

Өз тарихи еліне оралушы этникалық қазақтардың есебінен мемлекеттің демографиялық мәселесін шешу, соның ішінде халық санын көбейту республикамыздың ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету стратегиясының бір бөлігі болып табылады. Тек, оралмандарды қолдауда мемлекеттің тиімді жүзеге асушы ұстанымы мен механизмінің жоқтығын көре аламыз, қызмет етуші билік қазақтардың елге оралуының жеңіл жолын іздеуде.

Жүргізіліп жатқан мемлекеттегі оралмандардың иммиграциялық саясаты тек демографиялық міндетті ғана шешіп қоймай, сонымен бірге тарихи әділеттілікті қайта орнына келтіруші бөлік болып табылады.

1. Ионцев В.А. Международная миграция населения: теория и история изучения. М.: Изд-во МГУ, 1999. Вып. 3.

2. Бурдые П. Культурный капитал и социальный капитал // Западная экономическая социология: Хрестоматия современной классики / Сост. и научн. ред. В.В. Радаев. М.: РОССПЭН, 2004. С.226-280.

3. Грановетор М. Экономическое действие и социальная структура: проблема укорененности // Западная экономическая социология: Хрестоматия современной классики / Сост. и научн. ред. В.В. Радаев. Пер. М.С. Добряковой. - М.: РОССПЭН, 2004.

4. Градосельская Г.В. Сетевые измерения в социологии: Учебное пособие. М.: Издательский дом "Новый учебник", 2004.

5. Thomos W., Znaniecki F. Chłop polski w Europie i Ameryce. Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza. Warszawa, 1973. Т. 1-5.

Резюме

В статье рассматривается роль социальных сетей миграционных процессах и концепции социальных сети, основные теории миграции, выявляется специфика оралманов как вида миграции.

Summary

This article is considered the role of social networks migration processes and the concept social networks, the basic theories of migration, the specific character repatriate as type of migration.

МИГРАЦИЯЛЫҚ ПРОЦЕСТЕГІ ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІНІҢ РӨЛІ

XX ғасырдың аяғы мен XXI ғасырдың басы әлеуметтік-саяси және экономикалық өзгерістердің интенсивтілігімен сипатталады, ол жана этносаяси шынайлықты тудырады, оның бір белгісі миграцияның, атап айтқанда, этникалық миграцияның өсуі. Соңғы уақытта солардың ішінде оралмандардың рөлі артып келеді. Зерттеушілер оралмандардың белсенді топтарының санын және олардың біздің қоғамға бейімделуін зерттей бастады.

Бұл жағдай Қазақстанға 1991 жылы алғаш рет еңбек шарты бойынша Монғолиядан 97 оралманның келуінен басталған еді, иммиграция процесін реттеп отыру мақсатымен 1993 жылы оралмандар үшін президенттік квота белгіленген болатын, ол бүгінгі күнге дейін оралмандардың мемлекетте орналасуын және көшіп-қонуын реттеп отыратын басты механизм болып табылады.

Оралмандар – Қазақстанға Қытай, Монғолия, Өзбекстан, Ресей, Қырғызстан, Иран, Афғанистан, Пәкістан сияқты көрші мемлекеттерден көшіп келген этникалық репатриант-қазақтар. Тәуелсіздік алғаннан кейінгі кезеңде Қазақстан Республикасында көшіп келгендердің жалпы саны 800 мыңнан астам адам болды, сонымен қатар олардың ұрпақтары мен мемлекеттік бағдарламаның көмегісіз көшіп келгендердің саны 1 млн. адамнан асты (республикадағы қазақтардың 10%-ын құрады). Оралмандардың жоғарғы концентрация жағынан Маңғыстау облысы, соның ішінде Жанаөзен қаласы ерекшеленеді, сонымен қатар Оңтүстік Қазақстан облысы, Алматы облысы, Алматы қаласы, Астана және Тараз қалалары бар. Соңғы ағымдағы оралмандардың көп бөлігі жұмыс жеңіл табылатын ел астанасы мен ірі облыс орталықтарына көшуді жөн көреді.

Оралмандар халықаралық миграцияның бір түрі болып табылады. Халықаралық миграцияны мемлекет аралық деп те атауға болады, себебі оның басқа миграциялардан айырмашылығы тұрақты мекен-жайын ауыстыруына байланысты мемлекет шекарасы арқылы территориядан көшіп-қону болып табылады [1].

Әлеуметтік желілер тұжырымы алғаш рет аса кең түрдегі пәнаралық синтез негізінде қалыптаса бастады. Әрбір «желілік байланыс» ұғымына назар аудару, алғашқы көзқарас бойынша антропологияда, әлеуметтік психологияда, философияда, экономикада, географияда, саясаттануда және т.б. жаңа тұрғыда қолданыла бастады. Нәтижесінде, қазіргі әлеуметтануда сәтті қолданыс тапқан білімді түсінік қалыптасты.

П. Бурьденің әлеуметтік айырбас теориясы бойынша, адам капиталының рөлін қарастыра отырып, оның шеберлігі, ойлары және білімі индивидке сәйкес, әлеуметтік капиталдың, желілік байланыстардың көріністерін көрсетеді. Басқаша сөзбен айтқанда, адамдармен қарым-қатынастарда бола отырып, өзінің мүдделерін жүзеге асыру үшін акторлармен қолданылатын – ресурстар [2].

Әлеуметтік желілер алғаш рет 1940 жылдардың соңында зерттеле бастады. Ғаламтордың кең ауқымды таралуына дейін, Стэнфорд жоғарғы оқу орнының түлегі болған әлеуметтанушы Марк Грановеттер бұл мәселеге негіз болатын мәліметтерді жазған. Марк Грановеттер, бастапқыда адамдар өзінің әлеуметтік желілік-

байланыстары арқылы қалай жұмыс табатындығына арналған өзінің зерттеулерінде, экономикалық мінез-құлық пен экономикалық институттардың атқаратын қызметіне әлеуметтік байланыстардың әсер етуіне негіздеу көмегімен «нығыздылық» ұғымын тұжырымды енгізді. Осылайша, М.Грановеттер мынандай қортындыға келеді, шын мәнінде, ресми ұйымдар адамдар арасындағы қайталанатын бейресми байланыстардың моделдері болып табылады және билік, достық және адалдық қарым-қатынастардың қиын шиленісінен тұрады [3].

Д. Массейдің миграциялық желілік теориясы әлеуметтік желілер бойынша жасалған. Әлеуметтік талдау жүргізу үшін желіні адам өмірінің қызметін көрсету туралы 20-жылдары әлеуметтанушылар У. Томас пен Ф. Знанецкий баса атал өткен кешенді құбылыс ретінде қарастырған дұрыс. Аталмыш теория аясында миграциялық желі мигранттар өз елдерінде қалған өз отбасымен, достарымен немесе отандастарымен өзара іс-әрекетке түсетін тұлғаралық байланыстардың жиынтығы ретінде анықталады, сонымен қатар халықаралық миграция шешім қабылдаудағы индивидуалды немесе отбасылық процес ретінде қарастырылады. Қазіргі ғылыми әдебиеттерде мигранттардың әлеуметтік желілерін әр түрлі атайды: миграцияның «басшылығы», «отбасы мен достардың тиімділігі», «тізбекті миграция» немесе «миграция капиталы». Алғаш рет Д.Массей мигранттар желісін әлеуметтік капиталдың көмегі арқылы миграция кезінде адамдар шығыны мен тәуекелдікті төмендететін, ал миграциядан күткен кірістер өсетін ерекше формасы ретінде сипатталады [4].

Миграцияның желілік теориясына шетелдік және отандық ғылыми әдебиетте кеңінен етек алған жастардың әлеуметтік дамуына септігін тигізетін отбасы мен қауымдастықтағы материалдық емес ресурстардың жиынтығы ретінде алғаш рет экономист Г.Лоури енгізген әлеуметтік капитал тұжырымы тікелей қатысты. Әлеуметтік капитал теориясының желілік болжамы келесі анықтамалармен байланысты: қазіргі және бұрынғы мигранттармен әлеуметтік байланысты адамдар, олардың өзі мигрант болатындығы туралы ықтималдылығын арттыратын әлеуметтік капиталға мүмкіншілігі бар. Желілік байланыстар миграцияның болу мүмкіндігін өсіреді, себебі қозғалыстың құны мен тәуекелдігін төмендетеді және миграциядан күтілетін серпілісті көтереді.

XX ғасырдың 80-жылынан бастап миграция себептерін талдау барысында экономикалық дискурстан біртіндеп шығу байқалды. Қазіргі уақытта бастамалы бағыттардың бірі миграциялық тізбектер мен желілер сияқты категориялардан көрінетін мигранттардың әлеуметтік байланыстарын зерттеу болып табылады. Д. Массейдің миграциялық желілер теориясы Ю. Хабермастың әлеуметтік желілер теориясы бойынша жасалған. Әлеуметтанулық талдау бойынша 20-жылдан бастап әлеуметтанушылар У.Томас пен Ф.Знанецкий жазғандай желіні адам өмірінің барлық қырларын сипаттайтын кешенді құбылыс ретінде қарастырған дұрыс [5]. Макроәлеуметтік деңгейде миграциялық ағымдар өз-өздерімен өмір сүре алмайды, олар алдын ала халықаралық байланысқа түскен сауда, қаржы, экономика саласын бейнелейді; олардың ақпараттық желілеріне сүйенеді; заң шығарушы актілер, қабылдаушы және жіберуші елдер арасындағы келісім шарттар арқылы миграцияны реттейді. Осы теория аясында миграциялық желі мигранттар елінде қалған өздерінің отбасыларымен, достарымен немесе отандастарымен қарым-қатынасқа түсетін, сонымен бірге халықаралық миграция шешім қабылдаудағы жеке немесе отбасылық процесс ретінде қарастырылатын тұлғаралық қарым-қатынастардың жиынтығы ретінде анықталады. Желілер теориясы мигранттар мен мигранттар еместер

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ
МИНИСТРЛІГІНІҢ ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

ІЗДЕНІСК

ТТОВСК

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
МИНИСТЕРСТВА ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ

ISSN 1560-1722